

РОСІЇЗМИ ЧИ КОРИННА ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ІСТОРИКО-ЛІНГВІСТИЧНИЙ ПОГЛЯД

RUSSIANISMS OR NATIVE UKRAINIAN VOCABULARY: A HISTORICAL-LINGUISTIC PERSPECTIVE

Гончаренко А.В.,

orcid.org/0000-0001-6528-0873

кандидат філологічних наук,

учений секретар

Інституту мовознавства імені О.О. Потебні Національної академії наук України

Статтю присвячено проблемі хибної ідентифікації окремих лексичних одиниць української мови як росієзмів у сучасному мовному просторі. На тлі активних процесів деколонізації та мовного «відросійщення» простежено тенденцію до пасивізації питомої української лексики, зумовлену формальною подібністю деяких слів до відповідників у російській мові та поверховим тлумаченням міжмовних паралелей. Увагу зосереджено на механізмах формування негативних мовних оцінок, які не спираються на історико-лінгвістичні критерії. З'ясовано основні причини пасивізації псевдоросієзмів, зокрема вплив гіперпуристичних настанов, недостатню обізнаність мовців із історією української мови, а також змішування понять власне запозичення, спільнослов'янської спадщини й церковнослов'янської традиції.

У статті на основі етимологічних даних, матеріалів, узятих із писемних пам'яток і лексикографічних джерел різних періодів уточнено критерії розмежування власне російських запозичень і питомих українських лексем. Окреслено роль церковнослов'янської мови та її ізводів у формуванні лексичного складу української й російської мов, а також показано специфіку російського лінгвокультурного впливу на українську мову з другої половини XVII ст. до радянського часу. Зауважено парадоксальну консерваційну функцію російської мови щодо низки давніх українських слів, які збереглися в ужитку завдяки міжмовній подібності.

Проаналізовано сучасні процеси зниження функційного та стилістичного потенціалу лексеми голубий та її витіснення синонімічним відповідником блакитний, відмінним від російських корелятів. Доведено, що рушіями пасивізації таких слів є не тільки семантичні чи стилістичні чинники, а й позамовні ідеологічні настанови та пуристичні стереотипи.

Матеріали дослідження засвідчують необхідність історико-лінгвістичного підходу до оцінки лексики й застерігають від гіперкоректного вияву мовного пуризму, що може призводити до звуження виражальних можливостей української літературної мови.

Ключові слова: українська мова, російська мова, історична лінгвістика, росієзм, псевдоросієзм, питома (корінна) лексика.

The article addresses the problem of the erroneous identification of certain lexical units of the Ukrainian language as Russianisms in the contemporary linguistic space. Against the backdrop of active processes of decolonization and linguistic “derussification”, a tendency toward the passivization of native Ukrainian vocabulary is traced, caused by the formal similarity of some words to their counterparts in Russian and by superficial interpretations of interlingual parallels. The focus is placed on the mechanisms behind the formation of negative linguistic evaluations that are not grounded in historical-linguistic criteria. The main reasons for the passivization of pseudo-Russianisms are identified, including the influence of hyperpurist attitudes, insufficient awareness among speakers of the history of the Ukrainian language, and the conflation of the concepts of proper borrowings, Common Slavic heritage, and the Church Slavonic tradition.

Based on etymological data and materials drawn from written monuments and lexicographic sources of various periods, the article уточifies the criteria for distinguishing genuinely Russian borrowings from native Ukrainian lexemes. The role of the Church Slavonic language and its recensions in shaping the lexical composition of Ukrainian and Russian is outlined, and the specificity of Russian linguocultural influence on Ukrainian from the second half of the 17th century to the Soviet period is demonstrated. A paradoxical conservative function of the Russian language with regard to a number of ancient Ukrainian words is noted – words that have remained in use due to interlingual similarity.

The article analyzes contemporary processes of the reduction of the functional and stylistic potential of the lexeme *голубий* (*holubyi*) and its displacement by the synonymous equivalent *блакитний* (*blakytnyi*), which differs from Russian correlates.

It is shown that the passivization of such words is driven not only by semantic and stylistic factors but also by extralinguistic ideological norms and purist stereotypes.

The research materials demonstrate the necessity of a historical-linguistic approach to the evaluation of vocabulary and warn against hypercorrect manifestations of linguistic purism, which may lead to a narrowing of the expressive possibilities of the Ukrainian literary language.

Key words: Ukrainian language, Russian language, historical linguistics, Russianism, pseudo-Russianism, native vocabulary.

Постановка проблеми. У сучасному українському суспільстві триває активний процес деколонізації та відходу від російських культурних впливів, що зокрема виявляється в прагненні переглянути мовні норми й очистити комунікаційний простір від російських елементів. Проте на хвилі мовного «відросійщення» трапляються непоодинокі випадки дистанціювання від низки питомих (корінних) українських слів, які мають давню історію функціонування в українській писемній та розмовній традиції, але помилково ідентифіковані соціумом як російські назви на підставі формальної подібності. Таке ототожнення, зумовлене поверховим розумінням міжмовних паралелей та недостатньою обізнаністю з історією своєї мови, призводить до пасивізації власне української лексики, звуження її стилістичного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему таврування українських слів як російських (деяких – як польських) через «короткозорий пуризм і словобоязнь» окреслив ще у 30-х роках ХХ ст. М. Зеров [9]. Над питанням розмежування власне росізмів та архаїзмів у мові Т. Шевченка міркував І. Огієнко [11]. Про наслідки гіперпуризму згадував у своїх розвідках С. Караванський [12].

У ХХІ ст. означена тема набула особливо гострого звучання. Л. П. Гнатюк у дослідженнях, присвячених історії української мовної свідомості, звертає увагу на неоднозначне трактування мови творів Г. Сковороди: лексику, яку вживав видатний філософ та засвідчену в староукраїнських пам'ятках задовго до приєднання України до Росії, навіть фахові лінгвісти часом зараховують до російської [1]. На матеріалі художніх текстів початку ХХ ст. позірні «русизми» аналізує Н. Я. Дзюбишина-Мельник [6]. Етимологічні аспекти лексичного внормування та культуромовних рекомендацій в річищі тенденцій до розподібнення з російською мовою та уникнення спільних із нею мовних одиниць докладно розглядає П. О. Селігей [17].

Попри наявність значного наукового доробку, питання хибного маркування окремих елементів літературної української мови як російських запозичень залишається недостатньо опрацьованим. Чимало сучасних дискусій із цього приводу відбувається в позаакадемічному середовищі, що лише посилює потребу у фаховому аналізі. Саме тому звернення до етимологічних свідчень, історичних пам'яток і лексикографічних джерел є необхідним для встановлення реального походження лексем, які в масовій сві-

домості помилково асоціюються з російськими запозиченнями.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування історичної належності окремих лексем, які в сучасному українському узусі кваліфікують як росіізми. Для її досягнення важливо уточнити критерії, які дозволяють об'єктивно розрізняти питоми українські елементи й справжні російські запозичення, проаналізувати історичні джерела різних періодів та простежити функціонування вибраних слів.

Виклад основного матеріалу. В умовах тривалої бездержавності українська мова значною мірою розвивалася в тіні російської мови. Це спричинило входження до українського лексикону низки російських запозичень (за свідченнями академічного «Етимологічного словника української мови» їх частка складає кілька сотень одиниць – *баян, булавка, вазон, гайка, дача, духовка* тощо), рецепцію частини іншомовних слів через російське посередництво (відповідно у російському фонетико-граматичному оформленні – *хакер, хобі, хокей* тощо), поширення явища інтерференції (відхилення від власних фонетичних, граматичних, лексичних норм під впливом російських – *[література], рахувати, що..* (зам. вважати, що...) та ін.) та змішування кодів (суржикізація – *больниця, розрішати, цитати* тощо). Настанова на зближення української мови з російською в радянський період додатково спричинила перевагу в уживанні спільних для обох мов форм, тоді як відмінні українські відповідники відходили на периферію.

На цьому тлі цілком закономірно стала активізація в добу незалежності помітних ще в роки українізації пуристичних настроїв, пов'язаних із намаганнями усунути наслідки російського лінгвокультурного впливу. Прагнучи до чистоти мовлення, носії української мови «поширюють норму на ті одиниці, яких ця норма ніяк не стосується, і свідомо не вживають певного слова лише на тій підставі, що воно є в російській» [17, с. 7]. Про вагання соціуму свідчать, наприклад, такі заголовки дописів, поширюваних у соцмережах, блогах, на різноманітних форумах, а також гострі дискусії під ними: «Як правильно: *спекотно* чи *жарко*?», «*Спаси* – русизм, чи ні?», «*Дочка* – це русизм чи ні?» тощо. Важливо зауважити, що сама лише формальна схожість слівформ не може слугувати безумовною ознакою запозичення.

Обидві мови успадкували значний обсяг лексики з праслов'янського фонду, що зумовлює її подібність також і з іншими слов'янськими мовами. Окрім того, поширенню фонетично

споріднених елементів сприяла спільна книжна основа, яку перейняла російська літературна мова та на якій до кінця XVIII ст. розвивалася слов'яноноруська мова як різновид староукраїнської мови. Церковнослов'янська мова на східнослов'янських теренах функціонувала в кількох варіантах (ізводах) – українському, білоруському, новгородському та московському. За спостереженнями В. М. Мойсієнка, церковнослов'янська мова московського ізводу, яка відіграла істотну роль у формуванні російської літературної мови, значною мірою спиралася на русько-українську редакцію церковнослов'янської мови [3, с. 50–51 схема 1].

Системний вплив російської лінгвокультури на українську стає помітним лише від другої половини XVII ст. у зв'язку з політичною експансією Московської держави на українські землі. Спочатку він виявлявся у посередницькій ролі російської мови при засвоєнні запозичень, згодом – у спробах уніфікації церковно-книжної мови за московськими нормами. У період українізації 1920–1930-х років ці процеси були частково послаблені: літературна українська мова активно розвивалася на національній основі, чужорідні елементи відходили на периферію, церковнослов'янськи архаїзувалися, формувалися пуристичні настрої, активізувалися форми, пов'язані з умовним південно-західним простором, відмінні від спільних з російською південно-східних. Проте вже в радянський період інтенсивність російського впливу знову зросла, а політика зближення мов сприяла підтриманню в активному вжитку формально подібних лексем. Водночас саме російська мова виконувала своєрідну консерваційну функцію щодо низки давніх питомих українських лексем, у яких тенденція до пасивізації окреслилася ще в XIX – на початку XX ст. Підтримуючи їх уживання (переважно в розмовному середовищі), вона сприяла збереженню цих одиниць у мовній практиці до нашого часу (*ветхий, видіти, глутий, год, город, зависть, краска, лікарство, побіда, послідній, празник*¹ тощо).

Сьогодні внаслідок послідовного відмежування від російських впливів на маргінес відходять не тільки ті корінні назви, які вже мали розмовно-просторічний характер, а й стилістично нейтральні літературні одиниці. Спостерігаємо зниження функційного потенціалу словотвірних гнізд із вершинами *держати, ждати, лице, чудо* тощо та паралельне зростання частотності їхніх синонімічних відповідників (*тримати, чекати,*

обличчя, диво), відмінних від російських корелятивів [4; 5].

Аналогічну тенденцію простежуємо й у вживанні пари *голубий – блакитний*. Сучасні корпусні дані доводять, що в публіцистичних, науково-популярних, художніх текстах переважає форма *блакитний*, тоді як *голубий* дедалі частіше сприймається мовцями як росізм [2]. Утім, така оцінка не має історико-лінгвістичного підґрунтя, адже лексема *голубий* належить до давнього шару українського словника.

За етимологічними свідченнями, слово *голубий* походить від праслов'янської форми **golǫbъ*, що, своєю чергою, розвинулася від **golǫbъ* 'такий (на колір) як голуб' з відсиланням до синьо-сірого полиску пір'я на шиї птаха [8 I, с. 556]. Зауважимо, що на синхронному рівні цей зв'язок мало прослідковується, голубий викликає асоціації з кольором неба [22]. Континуанти давнього кореня широко відомі й у інших слов'янських мовах, зокрема польській (*gołęby* 'блакитний', первісно 'голубиний'), словацькій (*holubi* 'сірий, сіро-голубий', первісно 'голубиний'), сербохорватській (*göľubast* 'сизий').

Прикметник *голубий* чи не вперше зафіксовано в давньоруськоукраїнському письменстві під 6695 р. (1187) у тексті Іпатіївського літопису в складі словосполучення *голубий лѣсъ*, що позначає місцевість на Київщині². Уживання слова в складі топоніма свідчить про його міцне становище та органічність у тогочасній мовній системі. На жаль, про інші вживання, які могли б пролити світло на можливі семантичні особливості лексеми протягом цього та наступного періодів, немає відомостей. «Вона скупо засвідчена ... пам'ятками, і її можна було б вважати okazional'noю, якщо б не подальша доля цієї назви в українській мові», – зазначає М. Чикало [24, с. 196].

Уже в пам'ятках XVI – початку XVII ст. колоратив *голубий* 'голубий' стає регулярним та продукує дериват *голубити* 'мати голубий колір, голубіти' [21 VII, с. 11].

Саме в цей період у письмових джерелах з'являється й прикметник *блакитний*, засвоєний від польської мови (пор. стп. *blekitny* 'голубий, світло-синій'). Про процес його адаптації до української мовної системи свідчить наявність численних графічних варіантів: *блакитный, блекитный, блокитный, бленкитный, блан-*

¹ Звісно, сьогодні при визначенні статусу цих слів як українських назв чи російських запозичень варто враховувати контекст уживання, регіон, соціальний статус та вік мовця.

² Дет. див.: Полное собрание русских летописей. Т. 2 Ипатьевская летопись. Санкт-Петербург : тип. М. А. Александрова, 1908. Стлб. 652. Використання російського видання пам'ятки киевської спадщини – Іпатіївського літопису – зумовлене відсутністю станом на сьогодні аналогічного українського видання. Звернення до російської праці має суто джерелознавчий характер і не передбачає прийняття російських інтерпретацій чи ідеологічних настанов.

китный 'блакитний, голубий' [1 II с. 111–112]. Водночас уже в текстах, що репрезентують ділову та народнорозмовну мову Лівобережної України XVIII ст. засвідчено переважно форму *блакитний*: «... килимъ суконній блакитній» [7, с. 313], «Запасака блакитнаа една» [7, с. 343].

Показовим є й лексикографічний матеріал XIX ст., який переконливо демонструє паралельне функціонування обох словотвірних гнізд. У «Малорусько-німецькому словарі» Є. Желехівського та С. Недільського, що відбиває передусім стан галицької народної мови, реєстрові одиниці *голубий* (також демінутив *голубенький*), *голубоцвітівий* подано поруч із *блакитний*, *блакіть* [13 I с. 150, 32]. Аналогічно в «Словарі української мови» Б. Грінченка, котрий відображає живе мовлення XIX ст., репрезентоване розгалужене словотвірне гніздо з вершиною *голубий* (*голубий* 'голубий', *голубісінний* 'цілком голубий', *голубіти* 'бути голубим, голубіти', *голубо* 'голубим кольором', *голубоцвітівий* 'голубого кольору') поруч із словами *блакит* 'блакить', *блакитний* 'блакитний, лазуровий', *блакитніти* 'голубіти' [20 I, с. 306, 72]. Прикметно, що в праці Б. Грінченка засвідчене ще одне, не відображене в попередньо проаналізованих джерелах, значення слова *голубий*, актуалізоване при описі масті волів – 'темно-сірий'. Цей факт може слугувати підтвердженням висловлюваному раніше дослідниками припущенню про те, що в ранніх джерелах це слово могло позначати певний відтінок сірого кольору [24, с. 196].

Про сприймання лексеми *голубий* та її дериватів як стилістично нейтральних українських слів свідчить перекладна лексикографія XIX – початку XX ст. У «Російсько-українському словнику» М. Уманця та А. Спілки як відповідник до рос. *голубой* подано насамперед *голубий* поряд із *блакитний* та іншими синонімами. Пор. також: рос. *голубець* – укр. 1. *синь*, *синява*, рос. *голубизна* – укр. *блакит*, *блакиття*, рос. *голубоватый* – укр. *голубенький*, рос. *голубоглазый* – укр. *синьокий*, рос. *голубеть* – укр. *голубіти* [18 I: с. 155]. Варто зауважити, що укладачі цієї лексикографічної праці при перекладі російських слів орієнтувалися передусім на лексичні багатства мови Східної України. Показовим у контексті теми пропонованого дослідження є коментар А. Кримського до цього словника, наведений А. А. Москаленком в «Нарисі історії української лексикографії», у якому вчений критикує тенденцію безпідставного «гоніння» на спільні з російською, проте питомі українські слова: «Дуже важлива та обставина, що п. Уманець поставився до

свого завдання цілком сумлінно. Так, наприклад, він не піддався одній дуже несимпатичній течії, модній тепер серед деякої частини української інтелігенції. Останнім часом ми раз у раз зустрічаємо в українських журналах дивовижні статейки, викликані бажанням яскравіше відтінити українську мову перед великоруською, у яких у зв'язку з цим оголошується гоніння на багато загальновживаних, цілком народних українських слів. А саме: піддаються проскрипції ті українські слова, які а) схожі на великоруські і б) мають для себе синоніми, які не зустрічаються у великоруській мові; ці синоніми оголошуються «щиро народними» словами, а спільноруські – «москалізмами». Не поділяючи таких вузьких і, до того ж, несумлінних тенденцій, п. Уманець об'єктивно вніс у словник всі слова, які постійно вживає народ, і це, зрозуміло, ніяк не перешкодило тому, щоб лексичне багатство і самостійність української мови виступили у словнику п. Уманця в повнім блиску, незважаючи навіть на численні пропуски...» [14, с. 85].

Про несприйняття фахівцями-лінгвістами слова *голубий* як російського свідчить також українсько-російський словник О. Ізюмова: *голубий*, *голубіти* [10, с. 171] чи російсько-український словник А. Кримського і С. Єфремова: *голубенький* – *голубенький*, *голубесенький*, *блакитенький*, *блакитнесенький*, *голубеть* – *голубіти*, *блакитніти*, *голубизна* – 1. *блакить*, *блакиття*, 2. *блакитність*, *голубить* – *голубіти*, *синити*, *голубо* – *голубо*, *блакитно*, *голубоватый* – *голубенький*, *блакитня[а]вий*. Щоправда словникова стаття рос. *голубой* вказує ніби на певний пріоритет у вживанні прикметника *блакитний*: рос. *голубой* – укр. '1. *блакитний*, *голубий*, *яносиний*' [16, 238–239].

Послідовне вживання лексеми *голубий* демонструють художні тексти класиків української літератури, зокрема схильного до пуристичних переконань І. С. Нечуя-Левицького («Редьківна була з лица гарненька, біла, білява, з ясними *голубими*, трохи випнутими чималими очима» (Дві милі)), Тараса Шевченка («Мов прокинувся, дивлюся: Село почорніло, Боже небо *голубеє* І те помарніло» (Мені тринадцятий минало)), Лесі Українки («На восьмому вороному у жупані *голубому*» (Запис К. Квітки з голосу Лесі Українки)).

Жодних стилістичних застережень щодо вживань слів *голубий* та *блакитний* в українській мові не наводив І. Огієнко, зауважуючи лиш характерний для Галичини варіант наголошення слова – *голубий* [15, с. 88] та помилковість написання у формі *блакитній* (треба – *блакитний*) [там само, с. 32].

Водночас О. О. Тараненко зауважує, що сфера вживання прикметника *блакитний* тривалий час була обмежена переважно художньою мовою і контекстами піднесеного стилістичного звучання (*блакитне небо*, *блакитна далечінь*), тоді як у розмовній мові, нейтральному і книжних стилях та навіть у художніх перифразах, спільних з російською мовою, уживали, як правило, *голубий* (*голубий екран* – про чорно-білий телевізор, *голубі каски* – про миротворчі сили ООН, *голубий океан* – про небо). Слово *блакитний* неофіційно ніби мало на собі певну печать «націоналістичного» [23, с. 351].

Показово, що діалектні матеріали, які, як відомо, зберігають давні мовні риси, не репрезентують слова *блакитний*. Водночас назва кольору *голубий* побутує в українських говірках, головно центрального і східного регіонів, зафіксована на Закарпатті, Львівщині, Бойківщині та Буковині [24, с. 199, 197–198].

У сучасній академічній тлумачній лексикографії обидві синонімічні одиниці подано як рівноправні. Пор.: *голубий* ‘який має забарвлення одного з основних кольорів спектра – середнього між зеленим і синім; кольору ясного неба; світло-синій, блакитний’ (з відносно новим семантичним відтінком ‘те саме, що гомосексуаліст’) має розгалужене словотвірне гніздо *голубенький* ‘пестл. до голубий’, *голубизна*, *голубінь* ‘голубий колір, голубий відтінок чого-небудь’, *голубіти* ‘виділятися своїм голубим кольором; виднітися (про що-небудь голубе)’, ‘ставати голубим’, *голубішати* ‘ставати голубішим’, *голубо* ‘присл. до голубий’, *голубоокий* ‘який має голубі очі’, *голубуватий* ‘із голубим відтінком, трохи голубий’, *голубувати* ‘присл. до голубуватий’ [19 III, с. 686–688] та *блакитний* ‘небесно-голубого кольору; голубий’, *блакитненький* ‘пестл. до блакитний’, *блакитніти* ‘робитися, ставати блакитним’, ‘виднітися, виділятися блакитним кольором’, *блакитнішати* ‘робитися, ставати блакитнішим’, *блакитно* ‘присл. до блакитний’, *блакитноокий* ‘який має блакитні очі’, *блакитнуватий* ‘трохи, злегка блакитний’, *блакить* ‘блакитний колір; голубінь’ [19 I, с. 547–548].

Однак узусна практика XXI ст. засвідчує тенденцію до маргіналізації словотвірної вершини *голубий*. Підтвердження цього процесу можна помітити серед коментарів на теми мовних норм у мережевому дискурсі («Голубий чи блакитний?» «В українській мові немає слова *голубий*. Це росіянізм», «Так, в українській мові є слово *голубий* (до речі, слово – русизм)»), редакторських правок та рекомендацій неофіційних мовних порад-

ників. У такий спосіб, лексема зазнає соціально зумовленої стигматизації, не маючи для цього ані етимологічних, ані історико-лексикографічних підстав.

Отже, пасивізація прикметника *голубий* у сучасній українській мові виявляється не в його зникненні, а в звуженні функційного потенціалу та зниженні стилістичного регістру. Показово, що на тлі активізації прикметника *блакитний*, який у сучасній мовній свідомості сприймається як нейтральна кольороназва, слово *голубий* набуває небажаних соціально-оцінних конотацій, зумовлених асоціаціями з російською мовою та поширенням його субстантивованого вживання з переносним значенням ‘особа, схильна до гомосексуалізму’. Унаслідок цього в мовній практиці формується прагматичне розмежування двох синонімів: *блакитний* актуалізується як нормативна назва кольору, тоді як *голубий* маркується як потенційно небажаний. Саме такий механізм розрізнення фіксує сучасна художня мова: «Наш малий уже в другому класі... Новеньку *блакитну* сорочку відмовився носити: – Скажуть, що *голубий*» (Л. Костенко), – де вибір прикметника *блакитний* експліцитно протиставлено неприйнятній у цьому контексті лексемі *голубий*.

Висновки. Проведений аналіз засвідчує, що в сучасній українській мові процеси відмежування від російських мовних впливів супроводжуються не лише усуненням справжніх запозичень, а й пасивізацією питомих, історично закорінених лексем, які через формальну або семантичну подібність до російських відповідників помилково кваліфікуються як росіізми. Унаслідок цього відбувається зниження функційного потенціалу стилістично нейтральних слів, що раніше повноцінно обслуговували різні сфери мовного вжитку.

На матеріалі аналізованих лексем, зокрема пари *голубий* – *блакитний*, простежено характерний механізм такої маргіналізації: питомі одиниці з багатовіковою писемною традицією та розгалуженими словотвірними гніздами поступово витісняються синонімами, які сприймаються мовцями як «національно безпечніші», попри їхній пізніший, зокрема запозичений, характер. При цьому визначальними стають не тільки семантичні чи стилістичні чинники, а й позамовні ідеологічні настанови та пуристичні стереотипи.

Історико-етимологічні, лексикографічні та корпусні дані переконливо доводять, що прикметник *голубий* і похідні від нього належать до давнього шару української лексики, мають широку міжслов'янську паралель і впродовж тривалого часу функціонували як стилістично нейтральні

одиниці в загальномовному вжитку. Звуження його функційної динаміки і відповідна стигматизація є результатом вторинної переоцінки, а не виключно внутрішніх мовних закономірностей.

Отож, зафіксовані тенденції дають підстави говорити про проблему ототожнення формальної подібності із запозиченістю, що призводить до

збіднення лексичного складу української мови та порушення історичної тягlosti її розвитку. Подальші дослідження мають бути спрямовані на системний перегляд подібних лексичних випадків з опертям на історико-лінгвістичні критерії, що дасть змогу відновити функційний баланс питомої лексики в сучасному мовному просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гнатюк Л. П. Чому вивчення мови творів Григорія Сковороди актуальне для українців у XXI столітті. *Дивослово*. 2013. № 5. С. 53–58.
2. Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК) / М. Шведова, Р. фон Вальденфельс, С. Яригін, А. Рисін, В. Старко, Т. Ніколаєнко та ін. Київ, Львів, Єна, 2017–2024. URL : uacorpus.org (дата звернення : 25.12.2025).
3. Гетка Й., Мойсієнко В. М. Спочатку було Слово... Від мовного узусу – до літературної норми (Нарис генези української літературної мови). Варшава : Вид-во Варшавського університету, 2024. 504 с.
4. Гончаренко А. В. Суспільні зміни як каталізатор пасивізації давньої лексики української мови. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 90. Т. 1. С. 232–237. DOI 10.24919/2308-4863/90-1-18
5. Гончаренко А. В. Корінна лексика української мови крізь призму нових суспільних стереотипів: проблеми функціональної переоцінки. *Проблеми гуманітарних наук*. 2025. Вип. 63. С. 16–23. DOI 10.24919/2522-4565.2025.63.2
6. Дзюбишина-Мельник Н. Я. Позірні русизми в художніх текстах початку XX століття. *Наукові записки НАУКМА*. 2003. Т. 22. Ч. 1. С. 16–22.
7. Ділова і народнорозмовна мова XVIII ст.: Матеріали сотенних канцелярій і ратуш Лівобережної України / підг. В. А. Передрієнко. Київ : Наукова думка, 1976. 415 с.
8. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / гол. ред. О. С. Мельничук. Київ : Наукова думка, 1982–2012.
9. Зеров М. К. Українське письменство / упоряд. М. Сулима. Київ : Основи, 2002. 1301 с.
10. Ізюмов О. П. Українсько-російський словник: за новим правописом. Харків – Київ: Держ. вид-во України, 1930. 979 с.
11. Іларіон (Огієнко І.). Граматично-стилістичний словник Шевченкової мови. Вінніпег : накладом т-ва «Волинь», 1961. 256 с.
12. Караванський С. Секрети української мови. Київ : УКСП «Кобза», 1994. 152 с.
13. Малоруско-німецький словар: у 2 т. / уложив Євгеній Желеховський і Софрон Недільський. Львів : з друк. наук. т-ва ім. Шевченка, 1886.
14. Москаленко А. А. Нарис історії української лексикографії. Київ : Радянська школа, 1961. 161 с.
15. Огієнко І. Український стилістичний словник. Львів : з друк. наук. т-ва ім. Шевченка, 1924. 496 с.
16. Російсько-український словник: у 4-х т. / гол. ред. акад. А. Кримський, С. Єфремов. Київ : К.І.С., 2007. 2550 с.
17. Селігей П. О. Лексичне нормування та культуромовні рекомендації очима етимолога (зауваги, роздуми, оцінки). *Мовознавство*. 2024. № 4. С. 3–24. DOI 10.33190/0027-2833-337-2024-4-001
18. Словарь російсько-український : у 4 т. / зібрали і впоряд.: М. Уманець, А. Спілка. Львів : з друк. наук. т-ва ім. Шевченка, 1893–1898.
19. Словник української мови: у 20 т. Т. 1–15. Київ : Наукова думка, 2010–2024.
20. Словарь української мови: у 4 т. / упоряд. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко. Київ : Видавництво АН УРСР, 1958–1959.
21. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. / гол. ред. Д. Г. Гринчишин. Львів : НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 1994–2022. Вип. 1–18.
22. Старко В. Ф. Колоративи *блакитний, голубий і синій* у мовній свідомості українців. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*. Серія : Філологічні науки. 2013. Кн. 4. С. 56–59.
23. Тараненко О. О. Українська літературна мова кінця XX – першої чверті XXI ст.: стан і тенденції розвитку. Київ : Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2024. Ч. 2. 813 с. DOI 10.33190/978-617-14-0239-3
24. Чикало М. І. З історії назв кольорів в українській мові (XIV–XVIII століття). *Записки Наукового товариства імені Тараса Шевченка: Праці філол. секції*. Львів, 1997. С. 186–209.

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 19.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025